

УДК 330.1:32

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-4>

С.В. КУЗЬМІНОВ,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля», Дніпро (Україна)*
<https://orcid.org/0000-0001-5456-2162>

ЕКОНОМІКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РЕМІЛІТАРИЗАЦІЇ ЄВРОПИ

Стаття присвячена вивченню економічно-інституційних проблем та передумов для реконструкції європейського військово-промислового комплексу. Під час розгляду цього питання були поставлені та вирішені наступні завдання:

- визначити економічні фактори, що визначають здатність європейських економік забезпечити українську армію достатньою кількістю зброї та боеприпасів;
- виявити бар'єри для залучення капіталу в військово-промисловий комплекс;
- вивчити інституційні передумови для зміни мотивацій інвестування в військово-промисловий комплекс.

З одного боку, ремілітаризація Європи здається необхідною через формування антизахідної осі зла, що складається з Москви, Пекіна та Тегерану. З іншого боку, ремілітаризація для колишніх пацифістів-європейців не є простою справою. Ми вважаємо, що проблема ремілітаризації має щонайменше три аспекти: ціну, інвестиції та цивілізацію. Якщо зобразити проблему ремілітаризації Європи як айсберг, аспект ціни буде найбільш поверхневою, очевидною частиною проблеми, тоді як аспект цивілізації буде її основою.

Аспект ціни: проявляється, зокрема, у стрімкому зростанні цін на закупівлю зброї. Аномалія полягає в тому, що навіть з чотириразовим зростанням цін, яке, здається, обіцяє виробникам прибутки в сотнях (!) відсотків, насичення попиту через збільшення пропозиції не відбувається.

Аспект інвестицій: проявляється у недостатній інвестиційній активності в європейському військово-промисловому комплексі порівняно з тим, якою вона могла би бути. Проблема полягає у неприйнятно високих ризиках можливих інвестиційних проєктів у секторі оборони, зокрема, через ризик зменшення попиту на виготовлені товари. Враховуючи нормальну прибутковість виробничих активів у розвинених країнах, успішна ремілітаризація може включати гарантії широкого і стабільного державного замовлення зброї та боеприпасів від виробників на наступні десять-п'ятнадцять років.

Аспект цивілізації: Підтримка стійкого високого попиту на військові товари протягом одного-двох десятиліть вимагає фундаментально іншого підходу від європейських суспільств та держав до питань війни і миру, ніж це має місце в даний час.

Ключові слова: *ремілітаризація, військово-промисловий комплекс, інвестиційні аспекти ремілітаризації, цивілізаційні аспекти ремілітаризації*

JEL classification: *F52, F53, H56*

This article is dedicated to the examination of the economic-institutional problems and prerequisites for the reconstruction of the European military-industrial complex. During the consideration of this issue, the following tasks were set and addressed:

- to find out the economic factors determining the ability of European economies to provide the Ukrainian army with a sufficient amount of weapons and ammunition;
- to identify barriers to capital involvement in the military-industrial complex;

– to study the institutional prerequisites for changing motivations for investing in the military-industrial complex.

On one hand, the remilitarization of Europe appears inevitable due to the formation of an anti-Western axis of evil, consisting of Moscow, Beijing, and Tehran. On the other hand, remilitarization for formerly pacifist Europeans is not an easy matter. We believe that the problem of remilitarization has at least three aspects: price, investment, and civilization. If we were to depict the problem of European remilitarization as an iceberg, the price aspect would be the most superficial, obvious part of the problem, while the civilization aspect would be its foundation.

Price aspect: This has manifested, in particular, in the rapid increase in procurement prices for weapons. The anomaly is that even with a fourfold increase in prices, which apparently promises manufacturers profits in the hundreds(!) of percent, demand saturation through increased supply does not occur.

Investment aspect: It is evident in the relatively insufficient investment activity in the European military-industrial complex compared to what it should be. The issue lies in the unacceptably high risks of possible investment projects in the defense sector, namely, the risk of a decrease in demand for manufactured goods. Considering the normal profitability of production assets in developed countries, successful remilitarization could involve guarantees of extensive and stable state purchases of weapons and ammunition from producers for the next ten to fifteen years.

Civilization aspect: Maintaining consistently high demand for military goods for one to two decades requires a fundamentally different approach from European societies and states to issues of war and peace than is currently the case. It turns out that for the remilitarization of Europe, a series of colonial wars is needed. Colonialism, in any of its manifestations, involves the institutionalization of inequality between Europeans and those outside Europe. Remilitarization means that the «flower generation,» the people who tried to «love, not war,» must acknowledge their defeat, and more than half a century of conscious rejection of making military violence a significant political instrument, which has always been reckless, is regarded as a terrible mistake that must not be repeated. European elites see and understand the consequences of this choice. Therefore, we can argue that the million shells for Ukraine cost Europeans significantly more than a few pitiful billion euros. It costs dreams of humanism, of a bright communist future, dreams of a time when the bright, rational, human will ultimately overcome all that is dark, primitive, and bestial.

Keywords: *remilitarization, military-industrial complex, investment aspects of remilitarization, civilization aspects of remilitarization*

JEL classification: *F52, F53, H56*

Вступ та формулювання проблеми. Після розпаду основного геополітичного супротивника, Радянського Союзу, європейські країни почали активно демілітаризовуватися, перерозподіляючи гроші з військового сектора у цивільний, посилюючи фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я. Проте події 2022 і наступних років показали, що загроза європейській безпеці зникла не назавжди. Московське вторгнення в Україну, яке супроводжувалося агресивною риторикою і ядерним шантажем у бік країн Заходу раптово поставили питання про необхідність негайного відновлення військово-промислового комплексу європейських країн. Проте завдання виявилось важчим, ніж здавалося. Фактично, план військових поставок в Україну був провалений, а програми розширення європейських армій довелося розтягти не багато років, оскільки військова промисловість виявилася нездатною виробити необхідну зброю та боєприпаси.

Огляд останніх публікацій та постановка задач дослідження. Попри обіцянки, Європа не спромоглася забезпечити постачання українській армії одного мільйона артилерійських пострілів до березня 2024 р. [1]. А якщо додати заяву про нездатність європейських армій протистояти росії [2] і прозорі натяки колишнього і досить вірогідного майбутнього президента США Дональда Трампа про можливий вихід Сполучених Штатів із систем колективної безпеки, зокрема, НАТО [3], то проблема економічного і інституційного забезпечення мілітаризації (а точніше, ремілітаризації) Європи стає актуальною.

Дослідженню економіко-інституціональних проблем і передумов відбудови європейського військово-промислового комплексу і присвячена ця стаття.

У ході розгляду цієї проблеми нами були поставлені та вирішені наступні завдання:

- з'ясувати економічні фактори, які визначають здатність європейських економік забезпечити українську армію достатньою кількістю зброї та боєприпасів;
- виявити перешкоди для залучення капіталу у військово-промисловий комплекс;
- вивчити інституційні передумови зміни мотивів до інвестування у військово-промисловий комплекс.

Виклад основних результатів дослідження. З одного боку, ремілітаризація Європи виглядає неминучою з огляду на формування антизахідної вісі зла, яка складається з Москви, Пекіну та Тегерану. Точніше, якщо користуватися термінологією Семюела Гаттінгтона [4], китайської, православної та ісламської цивілізацій. Гаттінгтон визначив ці три цивілізації як головних потенційних супротивників Заходу. І формування такого антизахідного тріумвірату є однозначним провалом західного геостратегічного планування. Загіпнотизований вірою у своє безумовне домінування і очевидну для усіх перевагу західних цінностей, характерних для постісторичних (за термінологією Френсіса Фукуями) суспільств, Захід постійно відкладав вирішення назріваючих проблем московського реваншизму, пекінського імперіалізму та ісламського джихадізму на майбутнє. Прокрастинація призвела до втрати шансу нейтралізувати ці загрози поодиноці і тепер розвинені країни матимуть справу проти об'єднаних ворогів, які використовують не тільки економічні, ідеологічні та еміграційні технології боротьби, але і цілком традиційні військові озброєння та боєприпаси.

З іншого боку, ремілітаризація ще донедавна дуже войовничих європейців є справою не такою вже легкою. При погляді з України може здатися, що Захід чи то грається, чи то не розуміє усієї серйозності ситуації. Здавалося б, у чому проблема виготовити і надати українським військовим мільйон артилерійських снарядів? Це ж раховані долі відсотка від сукупного валового внутрішнього продукту країн, які підтримують Україну. Це у рази менше, ніж уряди витрачають на фінансову підтримку українських біженців. Проте... не виходить.

Особливо дивно це виглядає у порівнянні з тим, якою була динаміка гонки озброєнь під час Першої та Другої світових воєн. Тоді кількість зброї та

боєприпасів, які виготовлялися європейськими країнами-учасницями війни збільшилася кратно впродовж буквально кількох місяців війни. Приміром, французи під час Першої світової не тільки повністю забезпечили свої дуже нескромні потреби власної кількомільйонної армії на німецькому фронті, але і перекрили своїми поставками (не тільки за золото, але і безоплатно або у кредит, який потім не був погашений!) дефіцит зброї та боєприпасів у російській царській армії. Під час Другої світової поставки по ленд-лізу були не менш масштабними і по деяких позиціях (спеціальна фарба для літаків, авіаційне паливо, автомобілі та компоненти для їх виготовлення і багато іншого) критично важливими, такими, що дозволили Червоній армії вийти на новий військово-технологічний рівень.

У чому ж справа? Вважаємо, що проблема ремілітаризації має, як мінімум, три аспекти: ціновий, інвестиційний, цивілізаційний. Якщо представити проблему ремілітаризації Європи як айсберг, то ціновий аспект виявиться найбільш поверхневою, очевидною частиною проблеми, у той час як цивілізаційний аспект – її фундаментом.

Ціновий аспект. Він проявився, зокрема, у стрімкому зростанні закупівельних цін на зброю. Приміром, зараз 155-мм боєприпаси до гармат коштують приблизно у 4 рази дорожче, ніж це було два роки тому. Звісно, справа тут у тому, що зріс попит. Але будь-хто, знайомий з маршаліанською моделлю ринкового ціноутворення, також зазначить, що справа не лише у попиті, який зріс, але і у низькій ціновій еластичності пропозиції.

Пікове зростання ціни на певний товар через ажіотажний попит не є новиною або аномалією. Аномалія у тому, що навіть при чотирикратному зростанні ціни, яке, вочевидь, обіцяє виробникам прибутки у сотні (!) відсотків, насичення попиту за рахунок збільшення пропозиції не відбувається. Снарядів просто фізично немає. Попри героїчні зусилля, Чехія спромоглася у рамках власної ініціативи знайти по всьому світу лише 800 тисяч снарядів для великокаліберних гармат, які можна викупити і постачити Україні. І навіть ця кількість, якої Україні вистачить приблизно на чотири місяці інтенсивних бойових дій, схоже повністю вичерпає запаси артилерійських боєприпасів у країнах, що підтримують або хоча б нейтральні до проукраїнської коаліції. Що буде далі – невідомо.

Сподівання на негайну реакцію виробників на, здавалося б, очевидні ринкові стимули виглядають примарними. Уся промислова машина Західної і Центральної Європи не спромоглася за два роки зробити те, що на початку ХХ ст. європейці зробили за лічені місяці, а саме, наростити виробництво необхідної зброї та амуніції. Більше того, деякі офіційні особи оборонних відомств європейських країн заявляють, що на відновлення власних військових запасів взамін тих, що вже були передані Україні, їм знадобляться роки. Що це означає? Не більше і не менше, що ці країни залишатимуться обеззброєними наступні кілька років. Це розкіш, яку у Європі ніколи не могла собі дозволити жодна країна (принаймні, з тих, хто вижив, а не був завойований). Теоретично, вже одне це мало б призвести до негайних і масштабних змін у інвестиційних проектах як відповідних держав, так і відповідних корпорацій у сфері військово-промислового комплексу. Але ж ні, кількість виробників зброї та боєприпасів не зростає. А ті, які є,

нарошують свої виробничі потужності досить нерішуче. І це є наслідком наступного, інвестиційного аспекту проблеми ремілітаризації.

Інвестиційний аспект. Він проявляється у, вочевидь, недостатній (порівняно з тим, що мало б бути) інвестиційній активності у військово-промисловому комплексі Європейських країн. Відсутність зростання пропозиції внаслідок зростання ринкової ціни товару іноді може бути збігом випадкових обставин або результатом специфічних обмежень (наприклад, брак певних видів сировини, недоступність технологій або нестача кваліфікованих кадрів, як це має місце, приміром, у виробництві компонентів ядерної зброї чи енергетики). Проте з артпострілами це абсолютно не той випадок. Технології не є секретом, обладнання доступне (як для країн-технологічних лідерів), а з урахуванням високого ступеня автоматизації та роботизації виробничих ліній на сучасних європейських підприємствах і кваліфікована робоча сила не стала б каменем спотикання.

Справа у іншому, а саме, у неприйнятно високих ризиках можливих інвестиційних проектів у оборонній сфері. Головним ризиком тут, на нашу думку, є комерційний, а саме, ризик падіння попиту на вироблений товар. Азбукою обрахунку економічної доцільності інвестування є оцінка періоду окупності інвестицій. Наріжним каменем тут є прогноз майбутнього попиту на товар, який має бути достатньо високим на весь очікуваний період окупності проекту.

Поточні ціни на продукцію ВПК дійсно високі і могли б дозволити окупити інвестиції у нові військові виробництва буквально за три-п'ять років. Це дуже добре, оскільки зараз у Європі нікого не налякаєш навіть інвестиційним проектом з періодом окупності у десять-п'ятнадцять років. Але от біда, ніхто не може гарантувати, що такий попит протримається оці п'ять років. Інвестори небезпідставно побоюються, що у разі припинення або хоча б тимчасової заморозки активних бойових дій (а цього, з очевидних причин, прагнуть і політики і суспільства як на проукраїнському, так і на антиукраїнському боці, і, навіть, намагаються досягти цього стану, щоправда у різний спосіб і у різній конфігурації) попит, а разом з ним і ціни, на озброєння і боеприпаси впаде до рівнів, коли період окупності розтягнеться на багато років, а можливо, до безкінечності. Особливо це стосується активів, конверсія яких у цивільний сектор неможлива. У такому випадку не вдасться врятувати інвестовані кошти навіть по залишковій вартості. Відповідно, для прийняття позитивного рішення про інвестування у військовий сектор має *бути гарантія продовження військових дій на майбутні роки.*

З урахуванням нормальної рентабельності виробничих активів у розвинених країнах (а саме на це і слід розраховувати, оскільки ажіотажний попит на те і ажіотажний, щоб змінитися на щось більш скромне і стаłe) мова може йти про гарантії масштабних і стабільних державних закупівель зброї і боеприпасів у виробників *на майбутні десять-п'ятнадцять років.* Причому поточна ринкова ситуація, коли зброярі США, Європи, Південної Кореї та Ізраїлю укладають контракти з терміном виконання через два, три або і більше років, не може слугувати орієнтиром. Вхідження у галузь додаткових виробників і виробничих потужностей набагато збільшить

пропозицію. Оскільки мова йде про необхідність гарантувати збереження прийнятно високих цін, попит також має зрости у приблизно такій же пропорції.

У рамках парадигми «кінця історії» Ф. Фукуями і з урахуванням практики кратного скорочення збройних сил і військової активності європейських держав у останні три десятиліття у це просто неможливо повірити. І тут ми підходимо до найглибшого, найчутливішого і найважчого аспекту ремілітаризації Європи, до цивілізаційного.

Цивілізаційний аспект. Підтримання стабільно високого попиту на товари військового призначення впродовж одного-двох десятиліть вимагає принципово іншого, ніж зараз, ставлення європейських суспільств і держав до питань війни та миру. Зрозуміло, що жоден з поточних військових конфліктів, і російсько-український, і арабо-ізраїльський не можуть тривати так довго. Принаймні, активна фаза не може тривати десятиліттями.

Модерна історія знає приклади військових конфліктів, які тривали десять і більше років, але майже усі вони через якийсь час переходили у режим малої інтенсивності, коли після початкової інтенсивної фази одна чи обидві сторони були настільки виснажені, що бойові дії затихали або навіть переходили у режим партизанської війни. Вочевидь, партизанська війна, як це було у Афганістані, або мляві перестрілки, які відбувалися з березня 2015 до лютого 2022 на Донбасі, не створюють достатньо високого попиту на військову продукцію. У цілому ж, усе ще залишається незмінно актуальною думка Сунь-цзи, висловлена дві з половиною тисячі років тому у трактаті «Мистецтво війни» про те, що війна любить перемогу і не любить тривалості.

Виходить, що для ремілітаризації Європи потрібна серія війн. Якщо не брати до уваги Тридцятирічну війну (а Європа навряд чи захоче повторити щось подібне на своїй території, та й передумов для цього немає), то єдиною опцією залишаються колоніальні війни, щось на кшталт того, що робила Британська імперія у Індії, Африці та Азії у XIX ст. або Японська імперія у Маньчжурії, Китаї та Південно-Східній Азії на початку XX ст.

Проте для ведення колоніальних воєн недостатньо простого бажання чи, навіть, усвідомленої необхідності когось завойовувати (яких, наразі, теж немає, бо Західноєвропейська цивілізація свідомо погодилася не завойовувати світ поза межами свого субконтиненту, а торгувати з ним для обопільної вигоди). Колоніалізм у будь-якому з його проявів передбачає інституціоналізацію нерівності європейців та тих, хто знаходиться поза межами цього благословенного шматка планети. Звідси ж походить расизм, релігійна та культурна нетолерантність і багато інших негарних речей, позбутися яких Європа активно намагається вже з середини XX ст.

Проект «Європи без кордонів», яка добросеречно ставиться до усіх людей незалежно від їхньої раси, релігійної і культурної приналежності, свідомо демілітаризується (ну, принаймні, порівняно з тим, наскільки войовничими і задерикуватими були європейці століттями, до кінця Другої світової), доводячи свої збройні сили до символічної чисельності, здається,

не був оцінений рештою світу. Сполучені Штати, яким Європа передала роль світового шерифа, свідомо понизивши рівень своїх військових, політичних і економічних амбіцій, уникаючи жорсткої конкуренції з американськими компаніями на світових ринках і дозволяючи американцям заробити на глобалізації, несподівано заявляють, що зараз у шерифа внутрішній розлад, роздвоєння особистості і взагалі, нехай громадяни самі озброюються і вирішують проблеми безпеки самостійно. Громадяни, звісно, озброються, але навіщо їм такий шериф?

Іммігранти з ісламських країн, стосовно яких європейці запровадили режим релігійної віротерпимості, усе частіше починають вимагати (а не просити!) не рівних, а виключних, пріоритетних прав порівняно з представниками інших релігійних конфесій. Паразитуючи на соціальному капіталі, мігранти часто зловживають атмосферою довіри, яку виплекали у себе європейці, не кажучи вже про злочини на релігійному підґрунті, які є абсолютним табу для європейців після серії нищівних релігійних війн XVII ст. Звісно, і з цим можна боротися, але це дійсно підриває віру у можливість мирного співіснування віруючих з різними релігійними вподобаннями. То навіщо?

Китай, якому європейські технології та інвестиції, разом з відкритістю європейських ринків для китайських товарів проторували шлях до прискореної модернізації економіки, починає зловживати своєю включеністю у світові виробничо-збутові ланцюжки. Шантаж стає помітнішим кожного разу, коли китайці починають робити щось протилежне європейським цінностям. Етноцид і геноцид уйгурів у Сіцзяні? Вам краще нам не заважати, бо на території Сіцзян-Уйгурського автономного округу сконцентровані майже усі запаси рідкоземельних мінералів, які видобуваються на планеті. Якщо ж європейці наполягатимуть, то їм може забракнути мікрочіпів, на виробництво яких і йдуть ці метали. Не подобаються методи придушення народних протестів у Гонконгу? Не забувайте, наскільки ви залежні від нас у питаннях виробництва комп'ютерної техніки. Не подобаються наші методи колонізації Африки? Не визнаєте нашого права захопити Тайвань? Тоді ви відчуєте, наскільки хитким стало ваше становище, коли ви повірили нам у питаннях міжнародного поділу праці. Поле для китайського шантажу, що розширюється, не призводить до військових загроз (принаймні, поки що), але ранив європейську самоповагу і підриває етичні підвалини європейської мрії про мирне глобальне співіснування.

І, нарешті, Москва, яка цілеспрямовано руйнує (та що там, вже зруйнувала) систему безпекових правил у Європі. Московська політика диверсій, отруєнь, ядерного шантажу, не кажучи вже про загрозу відкритої інтервенції, подібно до того, що відбулося у Грузії (але вдалося замести під килим), а тепер і в Україні (що вже настільки нахабно і масштабно, що ніякого килима не вистачить) є відвертою демонстрацією того, що новоявлений європейський пацифізм не на часі. Намагання європейців комунікувати з Москвою так, ніби росіяни є європейцями, нічого не дало, окрім кпинів і глузування. Європейські політики, звісно, переживуть, але твердості на шляху пацифізму це їм не додає.

Тобто, сподівання Європи, що достатньо стосовно інших поводитися так, як ти хотів би, щоб вони поводитися стосовно тебе, зазнали нищівного

краху. І тепер перед європейцями постав важкий вибір між продовженням пацифістської політики у надії, що добро якимось дивовижним чином перемаже, та відмовою від пацифістського проекту, щоб не дивовижним, а цілком звичним для Європи, насильницьким чином привести до тями своїх недоброзичливців.

Вибір дійсно складний. Він складний і з інвестиційної точки зору, як ми вказували раніше, але ще складніший з цивілізаційних міркувань. Фактично, ремілітаризація означає не відокремлену, невеличку корекцію структури економіки (а навіть найрозвиненіший збройний сектор може складати, скажімо, десять-п'ятнадцять відсотків від промислових обсягів випуску і, відповідно, частки відсотка у масштабах усєї національної економіки), а кардинальний цивілізаційний злам, точніше, цивілізаційний відступ на майже сто років назад.

Ремілітаризація означатиме, що «покоління квітів», люди, які намагалися «любити, а не воювати» має визнати свою поразку, а більш ніж півстоліття свідомої відмови від того, щоб мати військове насилля важливим інструментом політики, який завжди напихваті, затаврувати як жахливу помилку, яка не має повторитися. Європейські еліти бачать і розуміють наслідки вибору. Він, врешті-решт, не новий. Намагання самообмежити європейський мілітаризм мали місце після кожного великого панєвропейського конфлікту – після тридцятирічної війни, після Наполеонівських війн, після дуплета Першої та Другої світових воєн. І кожного разу були люди, які застерігали від пацифікації, і раз за разом вони отримували можливість (чи мали б таку можливість, якби прожили достатньо довго) спостерігати, що їхні застереження були не зайвими. Не знаю, чи зрадив би Герберт Уеллс, автор фантастичного роману «Машина часу», бачачи, як європейські фііа потерпають від російських і китайських морлоків, але отримати задоволення від своєї прозорливості він, безперечно, міг би.

Тому ми можемо стверджувати, що той самий мільйон снарядів для України коштує європейцям значно більше, ніж кілька жалюгідних мільярдів євро. Він коштує мрії про гуманізм, про людину світлого комуністичного майбутнього, мрії про час, коли світле, розумне, людське остаточно переборе усе темне, підле, звіряче.

Що ж стосується України, то їй, вимагаючи від Європи ремілітаризації, не зайвим буде подумати, як жити поряд з таким мілітаризованим сусідом, у якості кого вибудовувати відносини.

Висновки. Таким чином, проблема ремілітаризації європейських країн є не тільки питанням поточного ажіотажного попиту на зброю, боеприпаси та спорядження, але і питанням нечутливості пропозиції цих товарів. Пропозиція нечутлива, оскільки відсутні тверді гарантії окупності інвестицій. Такі гарантії могло б дати очікування серії війн тривалістю десять-п'ятнадцять років, які, з огляду на історію Європи, можуть бути тільки колоніальними. Повернення європейців до колонізаторського способу сприйняття світу означало б для них скасування усього гуманітарного прогресу за ціле століття і є найважчим кроком на шляху ремілітаризації.

Список використаних джерел

1. James Landale. Ukraine war: Is Europe doing enough to help against Russia? *BBC News*, 10 March 2024. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-68514995>
2. Danielle Sheridan. UK military ‘couldn’t fight Russia for longer than two months’. *The Telegraph*, 24 March 2024. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2024/03/26/weakened-uk-military-two-months-war-russia/>
3. Matthew Kroenig, Dan Negrea, and Tod Wolters. Trump is Right on NATO Spending. *Foreign Policy*, 24 March 2024, URL: <https://foreignpolicy.com/2024/03/07/trump-nato-europe-russia-defense-spending/>
4. Huntington, Samuel P. The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*. 1993. 72 (3): 22–49.

References

1. James Landale (2024). “Ukraine war: Is Europe doing enough to help against Russia? « BBC News, 10 March 2024. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-68514995>
2. Danielle Sheridan, (2024). «UK military ‘couldn’t fight Russia for longer than two months’» *The Telegraph*, 24 March 2024. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2024/03/26/weakened-uk-military-two-months-war-russia/>
3. Matthew Kroenig, Dan Negrea, and Tod Wolters, (2024). «Trump Is Right on NATO Spending» *Foreign Policy*, 24 March 2024. URL: <https://foreignpolicy.com/2024/03/07/trump-nato-europe-russia-defense-spending/>
4. Huntington, Samuel P. (1993). „The Clash of Civilizations?”. *Foreign Affairs*. 72 (3): 22–49.

ECONOMIC-INSTITUTIONAL PROBLEMS OF EUROPEAN REMILITARIZATION

Serhii V. Kuzminov, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: kuzminov@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-4>

Keywords: *remilitarization, military-industrial complex, investment aspects of remilitarization, civilization aspects of remilitarization*

JEL classification: *F52, F53, H56*

This article is dedicated to the examination of the economic-institutional problems and prerequisites for the reconstruction of the European military-industrial complex. During the consideration of this issue, the following tasks were set and addressed:

- to find out the economic factors determining the ability of European economies to provide the Ukrainian army with a sufficient amount of weapons and ammunition;
- to identify barriers to capital involvement in the military-industrial complex;
- to study the institutional prerequisites for changing motivations for investing in the military-industrial complex.

On one hand, the remilitarization of Europe appears inevitable due to the formation of an anti-Western axis of evil, consisting of Moscow, Beijing, and Tehran. On the other hand, remilitarization for formerly pacifist Europeans is not an easy matter. We believe that the problem of remilitarization has at least three aspects: price, investment, and civilization. If we were to depict the problem of European remilitarization as an iceberg, the price aspect would be the most superficial, obvious part of the problem, while the civilization aspect would be its foundation.

Price aspect: This has manifested, in particular, in the rapid increase in procurement prices for weapons. The anomaly is that even with a fourfold increase in prices, which apparently promises manufacturers profits in the hundreds (!) of percent, demand saturation through increased supply does not occur.

Investment aspect: It is evident in the relatively insufficient investment activity in the European military-industrial complex compared to what it should be. The issue lies in the unacceptably high risks of possible investment projects in the defense sector, namely, the risk of a decrease in demand for manufactured goods. Considering the normal profitability of production assets in developed countries, successful remilitarization could involve guarantees of extensive and stable state purchases of weapons and ammunition from producers for the next ten to fifteen years.

Civilization aspect: Maintaining consistently high demand for military goods for one to two decades requires a fundamentally different approach from European societies and states to issues of war and peace than is currently the case. It turns out that for the remilitarization of Europe, a series of colonial wars is needed. Colonialism, in any of its manifestations, involves the institutionalization of inequality between Europeans and those outside Europe. Remilitarization means that the “flower generation,” the people who tried to “love, not war,” must acknowledge their defeat, and more than half a century of conscious rejection of making military violence a significant political instrument, which has always been reckless, is regarded as a terrible mistake that must not be repeated. European elites see and understand the consequences of this choice. Therefore, we can argue that the million shells for Ukraine cost Europeans significantly more than a few pitiful billion euros. It costs dreams of humanism, of a bright communist future, dreams of a time when the bright, rational, human will ultimately overcome all that is dark, primitive, and bestial.

Одержано 19.02.2024.